

Social Work & Education

©SW&E. 2025

Семигіна, Т. (2025). Втілення феміністичних принципів у соціальній роботі: кейс української спільноти жінок, які живуть з ВІЛ. *Social Work and Education*, Vol. 12, No. 4 pp. 689-707. DOI: 10.25128/2520-6230.25.4.10

УДК 364.396.1

DOI: 10.25128/2520-6230.25.4.10

Тетяна СЕМИГІНА,
докторка політичних наук,
професорка, Уманський
державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань, м. Умань, Україна;
semigina.tv@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5677-1785>

ВТІЛЕННЯ ФЕМІНІСТИЧНИХ ПРИНЦИПІВ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ: КЕЙС УКРАЇНСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ ЖІНОК, ЯКІ ЖИВУТЬ З ВІЛ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню специфіки феміністичної соціальної роботи в Україні на прикладі діяльності Благодійної організації «Позитивні жінки». Метою роботи є показати, як практика спільнот жінок, які живуть з ВІЛ, реалізує ключові принципи феміністичної соціальної роботи та сприяє подоланню дискримінації, стигми та соціальної нерівності. У центрі аналізу – поєднання індивідуальної, групової та системної підтримки, що дозволяє не лише надавати допомогу окремим жінкам, а й впливати на зміни у соціальних практиках, політиках та нормативно-правовій базі.

У теоретичній частині розглянуто основні засади феміністичної соціальної роботи, гендерочутливої практики та трансформаційного підходу до соціальних інтервенцій, а також підкреслено значення інтерсекційності для врахування множинних аспектів уразливості жінок, які живуть з ВІЛ. Методологія дослідження базується на кейс-стаді діяльності БО «Позитивні жінки», з використанням контент- та документального аналізу офіційних матеріалів організації.

У статті висвітлено практики організації на індивідуальному рівні (психологічна та соціальна підтримка, підвищення обізнаності про права), на груповому рівні (створення спільнот солідарності та розвитку лідерства) та на системному рівні (адвокаційні кампанії, просвітницькі ініціативи та дослідження силами спільноти для формування політик). Наведено порівняння з іншими українськими та міжнародними практиками, окреслено ключові досягнення, виклики та потенційні ризики для учасниць.

Результати показують, що феміністична соціальна робота в українському контексті ефективно поєднує допомогу, активізм та адвокацію, сприяючи зміцненню агентності жінок та формуванню більш рівноправного суспільного середовища. Стаття робить внесок у розуміння інноваційних підходів у соціальній роботі та демонструє можливості адаптації глобальних феміністських принципів до вітчизняного контексту.

Ключові слова: феміністична соціальна робота, жінки, ВІЛ, адвокація, інтерсекційність, Україна.

Статус статті:

Отримано: вересень 15, 2025
1-ше рецензування: жовтень 23, 2025
Прийнято: грудень 30, 2025

ВСТУП

Феміністична соціальна робота залишається малодослідженою темою в Україні, де у професійному дискурсі переважає вивчення гендерночутливої практики соціальної роботи та відповідно підготовки фахівців до неї (Гончаренко, 2020; Кравченко & Войтовська, 2024; Черноштан, 2024). Наразі гендерночутлива соціальна робота спрямована на врахування гендерних потреб клієнтів і забезпечення недискримінаційного доступу до соціальних послуг, тоді як феміністична соціальна робота поєднує індивідуальну підтримку жінок із адвокаційною діяльністю, створюючи можливості для впливу на зміни на макрорівні та підтримуючи активну участь жінок у процесах, що визначають їхнє життя (Ярошенко & Семигіна, 2022; Phillips, 2022).

Останні українські дослідження (Герасимчук, 2023; Позитивні жінки, 2024; Semigina et al., 2022) демонструють, що жінки, які живуть з ВІЛ, стикаються з багаторівневою дискримінацією, обмеженим доступом до соціальних і медичних послуг, а також зі стигмою та насильством. Подібні виклики, описані в міжнародній літературі (Davis et al., 2021; Dhaor, 2023), також обґрунтовують необхідність інтегрованих підходів, які поєднують психосоціальну підтримку, адвокацію та участь спільнот у прийнятті рішень щодо власного життя (Frontline AIDS, 2021; WHO, 2021; WHO, 2021).

Метою цієї статті є дослідити специфіку феміністичної соціальної роботи в Україні на прикладі діяльності БО «Позитивні жінки» та продемонструвати, як практика спільнот жінок, які живуть з ВІЛ, відповідає глобальним принципам феміністичної соціальної роботи. Завдання статті включають: 1) аналіз принципів феміністичної соціальної роботи; 2) опис практик та сервісів БО «Позитивні жінки» з фокусом на різні рівні; 3) оцінку відповідності українського досвіду принципам феміністичної соціальної роботи.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження побудоване на основі **критичної парадигми**, яка передбачає аналіз соціальної реальності через призму нерівності, влади та дискримінації, а також усвідомленого врахування перспективи маргіналізованих груп (Семигіна, 2025). Критична парадигма дозволяє підкреслити феміністичний характер соціальної роботи та розкрити, як організації, що працюють із жінками, які живуть з ВІЛ, реалізують принципи емпатії, рівності та соціальної справедливості у практиці (Hafford-Letchfield, 2022).

Теоретичний аналіз охоплює ключові концепції феміністичної соціальної роботи, гендерночутливої практики та трансформаційного підходу до соціальних інтервенцій. Він дозволяє оцінити, як теоретичні засади феміністичної соціальної роботи адаптуються в українському контексті, зокрема щодо дискримінації та стигми, що переживають жінки, які живуть з ВІЛ.

Для дослідження специфіки феміністичної соціальної роботи в Україні обрано метод **кейс-стаді (case study)** на прикладі діяльності Благодійної організації «Позитивні жінки». Цей метод дозволяє комплексно оцінити практики організації, її принципи та підходи до роботи з жінками, які живуть з ВІЛ, та

висвітлити феміністичну перспективу соціальної роботи на макро- та мікрорівнях.

Основними джерелами інформації стали: офіційні публікації організації (звітні та аналітичні матеріали, дослідження, методичні рекомендації, інформаційні буклети); емпіричні дані попередніх досліджень організації щодо потреб та досвіду жінок, які живуть з ВІЛ (2015–2025 рр.); аналіз заходів організації та адвокаційних кампаній.

Для аналізу даних застосовувалися методи контент-аналізу та документального аналізу, що дозволяють виділити ключові принципи феміністичної соціальної роботи, моделі підтримки жінок, а також відповідність практики організації глобальним стандартам. Для підготовки матеріалу використовувався штучний інтелект (ChatGPT), який допоміг узагальнити великі обсяги текстових даних та полегшив редагування й структурування інформації. Всі аналітичні результати залишалися під контролем авторки і базувалися на її критичній оцінці.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ФЕМІНІСТИЧНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Феміністична соціальна робота зародилася у США та Великій Британії наприкінці 1960–1970-х років у контексті другої хвилі фемінізму. Вона виникла як критична відповідь на традиційну соціальну роботу, яка часто ігнорувала специфічні проблеми жінок, замовчувала системні нерівності та посилювала патріархальні структури (Pennell & Ristock, 1999). Згодом підходи еволюціонували: ключовим моментом стало розширення розуміння гендерної нерівності через призму інших соціальних факторів, таких як раса, клас та сексуальність, що зробило феміністичну соціальну роботу більш комплексною та інклюзивною (Семигіна & Столярик, 2025).

Однією з перших, хто окреслив особливості феміністичної соціальної роботи, була американська дослідниця Барбара Коллінз (Collins, 1986). Вона відзначала спільність цінностей фемінізму як напряму постмодерністської філософії та суспільно-політичного активізму із соціальною роботою, стверджуючи, що соціальна робота є феміністською за своєю природою, оскільки обидві сфери спрямовані на емансипацію людей і досягнення суспільної рівності.

Важливим теоретичним підґрунтям феміністичної соціальної роботи слід вважати концепцію інтерсекційності, запропоновані Кімберлі Креншоу (Crenshaw¹⁹⁹¹). Американська дослідниця пояснює, як різні осі соціальної нерівності – такі як гендер, раса, клас, сексуальність, вік, стан здоров'я чи ВІЛ-статус – перетинаються та взаємодіють, формуючи унікальний досвід дискримінації й привілеїв. Для соціальної роботи цей підхід має принципове значення, адже він дозволяє уникнути редукціонізму, бачити клієнтку не лише як «жінку», «особу, що живе з ВІЛ» чи «переселенку», а як особистість, чий досвід визначається комплексом взаємопов'язаних факторів. Інтерсекційна перспектива сприяє формуванню більш чутливих до контексту інтервенцій, у яких поєднується підтримка на індивідуальному рівні з боротьбою проти системних проявів нерівності. Вона також надає теоретичну основу для аналізу того, як

суспільні інституції — зокрема системи охорони здоров'я, соціального захисту чи правосуддя — можуть одночасно відтворювати й посилювати дискримінаційні практики щодо жінок, які перебувають на перетині кількох маргіналізованих ідентичностей.

Розвиваючи ідеї множинної дискримінації Мері Ланган та Леслі Дей (Langan & Day, 1992) запропонували новий погляд на феміністичну соціальну роботу, який враховує складність багатьох форм пригнічення, що впливають на життя жінок та клієнтів соціальної роботи. Їхня робота акцентує на різноманітних труднощах, з якими стикаються жінки, та на практиці соціальної роботи, що сприяє подоланню цих форм пригнічення.

Британська вчена Лена Домінеллі значною мірою сприяла інституціоналізації феміністичної соціальної роботи як структурної парадигми соціальних інтервенцій, розширенню її теоретичних рамок та інтеграції у науковий дискурс. Спільно з Ейлін Маклеод вона у книзі «Феміністична соціальна робота» (Dominelli & McLeod, 1989) обґрунтовує необхідність впровадження феміністичних принципів у практику соціальної роботи задля переосмислення соціальних проблем і зміни структур нерівності.

На думку науковиці, феміністична парадигма соціальної роботи являє собою окрему течію у соціальній роботі, що бере за основу ідеї гендерної рівності, імпауерменту (надання сил) жінкам та критики патріархальних інституцій (Dominelli, 2002a).

У працях Домінеллі (Dominelli, 2002b; Dominelli 2006) визначено низку принципів соціальної роботи з жінками у феміністській парадигмі, серед яких:

- Визнання різноманітності та сильних сторін жінок: уникати привілеїв для одних груп жінок на шкоду іншим, щоб не відтворювати владні ієрархії;
- Ставлення до жінок як до агенток змін: забезпечувати можливість приймати рішення у всіх аспектах життя та висловлювати потреби;
- Розгляд індивідуальних проблем у соціальному контексті: усвідомлювати взаємозв'язок між особами, групами та спільнотами, враховувати взаємозалежність людських відносин;
- Визнання соціальної природи проблем: працювати як на індивідуальному, так і на соціальному рівнях, перевизначати приватні негаразди як публічні соціальні проблеми;
- Пошук колективних рішень для індивідуальних проблем: принцип «особисте є політичним», реалізація якого відбувається на мікро-, мезо- та макорівнях практики.

Додатково, у роботі «Фемінізми та соціальна робота в США: Переплетена історія» Сьюзен Кемп і Рут Брандвейн (Kemp & Brandwein, 2010) виділили п'ять основних переконань, що формують феміністичну теорію та практику в соціальній роботі і поступово розвивалися через різні хвилі фемінізму під впливом соціальних змін. Серед них виділяють прагнення до інклюзії та імпауерменту жінок, залучення до жіночої солідарності, акцент на розподілі влади та визнанні значущості жіночого досвіду, відмову від бінарних підходів (зокрема між особистим і політичним, коли особисте є політичним), а також

поєднання практичних дій, критичної рефлексії та спрямованості на соціальні зміни. Ці принципи посилюють і доповнюють ідеї Домінеллі, Коллінз та інших піонерок феміністичної соціальної роботи, формуючи сучасне бачення феміністської парадигми в практиці соціальних інтервенцій.

Таким чином, феміністична соціальна робота не обмежується наданням допомоги окремим жінкам, вона поєднує підтримку індивідуальних клієнток із критичним аналізом структурних нерівностей, сприяючи трансформації соціальних практик та інститутів. І в цьому полягає її основна відмінність від гендерночутливої соціальної роботи (*gender-sensitive social work*), яка здебільшого орієнтується на розпізнавання гендерних потреб клієнтів та створення послуг, що враховують відмінності між жінками та чоловіками, підкреслює рівність можливостей і намагається уникати дискримінації. Це часто технічний, практичний підхід: послуги «чутливі до гендеру», але не завжди включають глибоку трансформацію системи чи аналіз влади та структур нерівності. Натомість феміністична соціальна робота є більш критичною і трансформаційною: вона не лише враховує гендер, а й активно аналізує і кидає виклик структурним нерівностям, патріархальним практикам та соціальним обмеженням, ставлячи в центр досвід і голоси жінок як агенток змін. Таким чином, феміністичний підхід не обмежується адаптацією послуг під потреби жінок, а прагне змінювати самі структури, що створюють і підтримують дискримінацію. У таблиці 1 систематизовано основні відмінності між феміністичною соціальною роботою та гендерночутливою практикою соціальної роботи.

Таблиця 1: Порівняння феміністичної та гендерночутливої соціальної роботи

Параметр	Феміністична соціальна робота	Гендерночутлива соціальна робота
Теоретична основа	Критична парадигма; акцент на структурних нерівностях, патріархальних практиках, трансформації соціальних інститутів	Основи гендерної рівності; фокус на адаптації існуючих соціальних послуг для різних гендерів
Фокус на проблемах	Розгляд проблем жінок у контексті соціальних структур, системної нерівності та взаємозалежностей	Покращення умов життя, доступу до ресурсів і послуг, усунення дискримінації на практичному рівні
Роль жінок	Жінки як агентки змін; активна участь у прийнятті рішень і колективних діях	Підтримка, інклюзія, рівний доступ до ресурсів; активна роль не завжди підкреслюється
Політичний вимір	Принцип «особисте є політичним»; приватні проблеми розглядаються як соціальні і політичні	Основний акцент на практичних та освітніх заходах; політичний вимір не завжди на першому плані
Мета інтервенцій	Індивідуальні, групові та структурні зміни; трансформація соціальних практик і політик	Підтримка індивідуальних клієнтів; адаптація послуг та програм для гендерної рівності

Узагальнення наведених концептуалізацій діє підстави виокремити наступні принципи сучасної феміністичної соціальної роботи:

1. **Права і рівність** — захист прав жінок, боротьба з дискримінацією, рівний доступ до ресурсів.
2. **Участь та агентність** — активне залучення жінок до прийняття рішень, визнання їхніх голосів.
3. **Критичний аналіз патріархальних структур** — розгляд системних нерівностей і соціальних обмежень.
4. **Визнання досвіду жінок** — прийняття та використання знань і практичного досвіду жінок як основи для інтервенцій.
5. **Трансформаційний підхід** — не лише допомога на індивідуальному рівні, а й зміни структур, що підтримують нерівність.

Таким чином, феміністична соціальна робота поєднує цінності та практики емансипації жінок із критичним аналізом структурних нерівностей та патріархальних практик. Вона виходить за межі адаптації соціальних послуг під гендерні потреби, ставлячи в центр уваги досвід і голос жінок як агенток змін і прагнучи трансформації соціальних інститутів. Порівняння з гендерночутливою соціальною роботою демонструє, що феміністська парадигма має більш критичний, системний та трансформаційний характер, що робить її потужним інструментом не лише для індивідуальної підтримки, а й для соціальних змін на рівні спільнот та інституцій.

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ «ПОЗИТИВНІ ЖІНКИ» ЯК ПРИКЛАД ФЕМІНІСТИЧНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Благодійна організація «Позитивні жінки» належить до небагатьох українських громадських об'єднань, що відкрито позиціонують себе як феміністичні та розвивають свою діяльність на засадах солідарності, рівності та взаємопідтримки жінок, які живуть з ВІЛ (ЖЖВ). Її поява стала відповіддю на глибоко вкорінену дискримінацію й стигматизацію, яких зазнають ЖЖВ в Україні — у сфері охорони здоров'я, соціального захисту, працевлаштування та громадської участі. Ініціатива зі створення організації була підтримана Всеукраїнською мережею людей, які живуть з ВІЛ, а установчі збори відбулися у 2011 році за участю 14 представниць із різних регіонів України — відповідно до чинних тоді вимог законодавства щодо створення неурядових організацій.

Офіційна реєстрація організації під назвою «Об'єднання жінок України, яких торкнулася епідемія ВІЛ “Позитивні жінки”» відбулася 5 квітня 2013 року, а у 2016 році вона змінила свій юридичний статус і набула назви Благодійна організація «Позитивні жінки». Засновниці та активістки організації надихалися досвідом і філософією Міжнародної спільноти жінок, які живуть з ВІЛ/СНІДом (*International Community of Women Living with HIV/AIDS, ICW*), переймаючи її принципи сестринства, самопредставництва та посилення голосу жінок у боротьбі за власні права.

Місія Благодійної організації «Позитивні жінки» формулюється як прагнення створити умови, за яких *«українські жінки, які живуть з ВІЛ або є*

уразливими до нього, можуть вільно, без бар'єрів, стигми, дискримінації та будь-яких форм насильства реалізовувати свої права та можливість». Ця місія відображає глибоку феміністичну орієнтацію організації, яка поєднує підхід «знизу вгору» із системними адвокаційними зусиллями, спрямованими на розширення можливостей і посилення голосу жінок.

Реалізація місії здійснюється через мережеву модель, що об'єднує активісток і спільноти жінок із різних регіонів України, а також через адвокаційну діяльність, сервісні та освітні ініціативи, міжнародну співпрацю й участь у формуванні політик, які впливають на життя жінок, що живуть з ВІЛ. Такий підхід відповідає феміністичному баченню соціальної роботи, що поєднує підтримку окремих жінок із боротьбою за структурні зміни.

У процесі розвитку організації та зміцнення її спільноти сформувалися **ключові принципи**, які визначають напрямок діяльності «Позитивних жінок» і відображають сутність феміністичної соціальної роботи в дії:

- Рівність – забезпечення рівних прав і можливостей для всіх жінок, незалежно від їхнього статусу, життєвих обставин чи діагнозу, та усунення будь-яких проявів стигми й дискримінації.

- Підтримка жінок, позбавлених ресурсів – пріоритетне спрямування зусиль на підтримку тих, хто має найменше доступу до соціальних, економічних чи емоційних ресурсів.

- Безпечний простір – створення середовища, у якому жінки, які живуть з ВІЛ, можуть вільно висловлювати свої думки, обмінюватися досвідом, відчувати прийняття та захист.

- Інклюзивність – визнання різноманіття досвідів жінок і гарантування рівного доступу до послуг, участі та лідерства для представниць усіх груп, зокрема жінок з інвалідністю, представниць ЛГБТК+, жінок, які вживають психоактивні речовини, ромських жінок тощо.

- Фемінізм і сестринство – утвердження віри в силу жіночої солідарності, взаємної підтримки та колективного спротиву патріархальним і дискримінаційним структурам.

- Толерантність – безоціночне ставлення, повага до різних досвідів, ідентичностей і шляхів життя кожної жінки (Позитивні жінки, 2025).

Діяльність БО «Позитивні жінки» можна розглядати як практичне втілення засад феміністичної соціальної роботи в українських реаліях. Організація не обмежується наданням послуг окремим жінкам, а вибудовує багаторівневу систему підтримки, що поєднує індивідуальний, груповий і структурний виміри втручання.

На **індивідуальному рівні** (макрорівні практики соціальної роботи) БО «Позитивні жінки» надає психологічну та соціальну підтримку, спрямовану на подолання внутрішньої стигми, відновлення самоповаги та підвищення рівня обізнаності про власні права. Наприклад, фахівчині організації здійснюють індивідуальне консультивання жінок, які пережили насильство або зіткнулися з дискримінацією через ВІЛ-статус, допомагають їм орієнтуватися в системі соціальних і медичних послуг, оформлювати документи, отримувати лікування,

захищати свої права у взаємодії з державними структурами.

На **груповому рівні** (мезорівні практики соціальної роботи) організація створює спільноти солідарності та сестринства, де жінки, які живуть з ВІЛ, можуть обмінюватися досвідом, здобувати нові компетентності та розвивати лідерський потенціал. Прикладом є групи взаємопідтримки, «Школа лідерства» або психоосвітні програми з подолання стигми, у межах яких учасниці працюють над формуванням упевненості, самопідтримкою, навичками публічного виступу та адвокації. Такі групи стають простором емоційної безпеки та взаємного навчання, де досвід однієї жінки може стати ресурсом для іншої.

На **системному рівні** (макрорівні практики соціальної роботи) організація «Позитивні жінки» реалізує комплекс адвокаційних, просвітницьких і дослідницьких ініціатив, спрямованих на реформування політик, усунення дискримінаційних практик у сферах охорони здоров'я, соціального захисту та правосуддя, а також на підвищення суспільної чутливості до питань гендерної нерівності. Організація активно долучається до розробки національних стратегій протидії ВІЛ та СНІДу та забезпечує представництво жінок, які живуть з ВІЛ, у процесах прийняття рішень на міжнародному, національному та локальному рівнях.

Так, у 2019 році завдяки адвокаційній діяльності спільноти було внесено зміни до регуляторних актів Міністерства охорони здоров'я України, що надало жінкам, які живуть з ВІЛ, доступ до допоміжних репродуктивних технологій, включно з екстракорпоральним заплідненням. Цей крок став важливим сигналом щодо забезпечення репродуктивних прав жінок та демонструє ефективність системної феміністської роботи у подоланні медико-правових бар'єрів.

Як важливий напрям надавання видимості жінкам, які живуть з ВІЛ, можна вважати проведення досліджень силами самої спільноти жінок, зокрема щодо потреб, бар'єрів доступу до послуг і досвіду стигматизації. Такі «дослідження знизу» (community-based research) не лише продукують знання, засноване на реальному життєвому досвіді, а й зміцнюють суб'єктність жінок, перетворюючи їх із об'єктів дослідження на його активних учасниць.

Поворотним моментом стало перше в Україні дослідження, проведене самими жінками, які живуть з ВІЛ, у 2016 році, що охопило близько тисячі учасниць із двадцяти регіонів країни. Воно зосереджувалося на питаннях сексуального і репродуктивного здоров'я, прав людини, досвіду насильства та економічних можливостей. Це стало основою для стратегічного планування діяльності організації та започаткувало традицію регулярних досліджень, які поєднують науковий аналіз і жіночий активізм. У подальші роки «Позитивні жінки» послідовно розвивали цей напрям. Дослідження «Права жінок, які живуть з ВІЛ» (Мороз, 2019) задокументувало випадки порушення прав, сформуло рекомендації для державних інституцій і стало інструментом адвокації у сфері охорони здоров'я. Наступна ініціатива – дослідження «Особисті та соціальні аспекти життя ВІЛ-позитивних дівчат віком 14–18 років» (Позитивні жінки, 2020) – уперше дало голос молодим дівчатам, висвітливши їхні потреби у сфері освіти, психічного здоров'я та самореалізації.

З 2023 року фокус організації змістився на права жінок у системі охорони здоров'я. Дослідження «Акушерське насильство щодо ВІЛ-позитивних жінок в Україні» (Позитивні жінки, 2023) виявило форми порушення прав у медичних закладах та стало доказовою базою для адвокації змін у законодавстві. Паралельно звіт «Аналіз бар'єрів у доступі до соціальних і медичних послуг» (Герасимчук та ін., 2023) виявив масштабну нерівність: понад 70% опитаних повідомили про обмежений доступ до базових соціальних послуг, а 39% — до медичних.

В умовах повномасштабної війни організація продовжила дослідницьку діяльність. Звіт «Вплив війни на жінок, які живуть з ВІЛ, в Україні» (Позитивні жінки, 2024) показав, що війна різко погіршила соціально-економічне становище жінок, а множинна стигматизація – за ознаками ВІЛ-статусу, переміщення, інвалідності, сексуальної праці чи наркозалежності – стала бар'єром для отримання допомоги. Нарешті, у 2025 році «Позитивні жінки» підготували аналітичну довідку «Соціальні послуги для жінок, які живуть з ВІЛ» (Семігіна та ін., 2025), яка систематизує міжнародний і національний досвід підтримки та пропонує шляхи реформування української системи соціальних послуг з урахуванням потреб жінок.

Таким чином, багаторічна дослідницька робота організації є прикладом феміністичної соціальної дії, де знання створюється спільноту для самої спільноти. Вона не лише документує дискримінацію, але й перетворює результати досліджень на інструменти адвокації, політичного впливу та соціальної зміни, підтверджуючи, що феміністична соціальна робота — це одночасно наука, активізм і практика солідарності.

Крім того, організація ініціює публічні кампанії проти стигми та насильства, співпрацює з державними структурами та міжнародними партнерами для впровадження політик, орієнтованих на права людини та гендерну рівність.

Аналіз документів організації та її інформаційних продуктів засвідчує, що вона реалізує принципи феміністичної соціальної роботи (табл. 2), орієнтуючись на трансформаційну, а не на гендерночутливу практику.

Таким чином, БО «Позитивні жінки» виступає прикладом організації, яка системно впроваджує феміністичні принципи у соціальну роботу з жінками, що живуть з ВІЛ. В умовах України, де стигма та дискримінація щодо ЖЖВ залишаються значними, організація не лише надає підтримку окремим клієнткам, а й активно працює над зміною соціальних наративів, впливом на політики та розвитком спільнот. Цей кейс підтверджує, що феміністична соціальна робота здатна бути трансформаційним інструментом у контексті суспільств із високим рівнем дискримінації та соціальної нерівності.

Таблиця 2: Відповідність програм БО «Позитивні жінки» принципам феміністичної соціальної роботи (ФСР)

Принцип ФСР	Програми та ініціативи організації	Коментар щодо реалізації принципу
<i>Права і рівність</i>	Адвокаційні кампанії за доступ до медичних та соціальних послуг, правова освіта	Підвищення обізнаності про права ЖЖВ; сприяння зміні дискримінаційних практик у державних та громадських інституціях
<i>Участь та агентність</i>	Групи підтримки, тренінги з лідерства, громадські ініціативи, дослідження під керівництвом спільноти	Жінки активно залучені до прийняття рішень щодо власного життя та до колективних дій у спільнотах
<i>Критичний аналіз патріархальних структур</i>	Освітні програми, семінари, адвокаційні та інформаційні кампанії, акції	Усвідомлення соціальних і структурних бар'єрів; робота на зміну суспільних практик, що відтворюють нерівність
<i>Визнання досвіду жінок</i>	Обговорення досвіду у групах підтримки, участь у формуванні програм, врахування результатів досліджень, в яких представлено голос жінок	Голоси жінок беруться до уваги при плануванні інтервенцій; досвід клієнток стає основою практики
<i>Трансформаційний підхід</i>	Комбінування індивідуальної підтримки з колективними та адвокаційними ініціативами	Програми організації поєднують мікро-, мезо- та макрорівні інтервенцій, спрямованих на системні зміни

УРОКИ З КЕЙСУ: ДИСКУСІЙНИЙ АНАЛІЗ ФЕМІНІСТСЬКОЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Досвід Благодійної організації «Позитивні жінки» надає можливість глибше зрозуміти, як феміністські принципи соціальної роботи можуть бути інтегровані в український контекст, з урахуванням складності перетину різних маргіналізованих ідентичностей. Організація поєднує індивідуальну підтримку жінок, які живуть з ВІЛ, з колективними та системними інтервенціями, спрямованими на трансформацію соціальних структур, які підтримують дискримінацію, що відображає центральну феміністську ідею, що «особисте є політичним». Такий підхід дозволяє не лише надавати допомогу на індивідуальному рівні, а й впливати на зміни в суспільстві та політиці, інтегруючи голоси та досвід тих, хто опинився на перетині різних форм дискримінації.

На індивідуальному рівні організація надає психологічну та соціальну підтримку, спрямовану на подолання внутрішньої стигми, відновлення

самоповаги та підвищення рівня обізнаності про власні права. Враховується, що досвід кожної жінки формується перетином гендеру, ВІЛ-статусу, соціально-економічного становища, віку та інших маргіналізованих ознак, що дозволяє надавати персоналізовану підтримку, більш релевантну специфічним потребам клієнток. Цей підхід узгоджується з концепціями інтерсекційного фемінізму, який підкреслює важливість комплексного аналізу багатовимірних форм пригнічення (Bernard, 2021; Crenshaw, 1989;). Проте постають питання, які турбують й інших дослідниць (Carr, 2003) чи завжди поєднання індивідуальної та колективної роботи забезпечує максимальний ефект імпауерменту? Які потенційні обмеження чи конфлікти можуть виникати між інтересами окремих учасниць і груповими цілями?

На груповому рівні організація створює спільноти солідарності та сестринства, де жінки можуть обмінюватися досвідом, здобувати нові компетентності та розвивати лідерський потенціал. При цьому враховується різноманіття ідентичностей учасниць, що сприяє більш глибокому взаєморозумінню та розвитку колективного імпауерменту. Такі локальні феміністські ініціативи в Україні демонструють, що групові практики солідарності та навчання можуть слугувати потужним механізмом трансформації соціальних норм та підтримки маргіналізованих жінок (Strelnyk et al., 2025). Однак, необхідно розглядати потенційні ризики виникнення неформальних ієрархій у спільнотах, які можуть суперечити принципам рівності та колективності.

На системному рівні діяльність БО «Позитивні жінки» охоплює адвокаційні та просвітницькі кампанії, спрямовані на зміну політик, подолання дискримінаційних практик у сферах охорони здоров'я, соціального захисту та правосуддя, а також на формування суспільної чутливості до гендерних проблем. Такий підхід відповідає міжнародним практикам розвитку спроможності жінок та організацій, очолюваних жінками, для ефективною адвокаційної діяльності (Семигіна & Ярошенко, 2024; NGORC, 2023; Phillips, 2022). Однак існують виклики, пов'язані з ризиком емоційного навантаження для жінок-учасниць досліджень та потенційною появою ієрархій у спільнотах, що вимагає розробки відповідних механізмів підтримки та захисту.

Порівняно з іншими українськими ініціативами, які працюють із жінками, які живуть з ВІЛ, діяльність БО «Позитивні жінки» вирізняється системним інтегруванням феміністських принципів і принципу інтерсекційності на всіх рівнях практики. Багато організацій зосереджуються на індивідуальній підтримці або просвітницькій діяльності, але не поєднують її з активною адвокацією та залученням спільноти у процес дослідження та трансформації структур (Ярошенко, 2017; UN Women., 2019). Це дозволяє «Позитивним жінкам» не лише реагувати на потреби клієнток, а й формувати умови для системних змін, включно із законотворчою та політичною сферою.

Таким чином, кейс БО «Позитивні жінки» демонструє застосованість феміністичної практики соціальної роботи, описаної у закордонній літературі (Dominelli, 2002b; Dominelli 2006; Kemp & Brandwein, 2010; Phillips, 2022), в

українських умовах. Разом із тим для досягнення стійких трансформацій необхідно враховувати потенційні ризики та розробляти стратегії їх мінімізації, зокрема забезпечення емоційної підтримки учасниць, запобігання виникненню ієрархій у спільнотах та інтеграцію феміністських і інтерсекційних принципів у ширші соціальні та державні програми. Відкритими залишаються питання масштабованості трансформаційного підходу та подолання структурних бар'єрів у системі соціального захисту України, що потребує подальших досліджень і практичних експериментів.

ВИСНОВКИ

Аналіз принципів феміністичної соціальної роботи показав, що її ключові складові включають захист прав жінок, емпатермент, критичний аналіз структур нерівності, визнання досвіду жінок та трансформаційний підхід, що дозволяє поєднувати індивідуальну підтримку з впливом на соціальні практики та політики. Досвід благодійної організації «Позитивні жінки» демонструє, як ці принципи можуть бути інтегровані в український контекст: організація забезпечує психологічну та соціальну підтримку, створює спільноти солідарності та сестринства, а також реалізує адвокаційні кампанії й дослідження силами спільноти, що дозволяє залучати голоси жінок до прийняття рішень та змін політик.

Практика БО «Позитивні жінки» свідчить про високу відповідність глобальним принципам феміністської та інтерсекційної соціальної роботи, оскільки організація враховує багатовимірність нерівностей, поєднує індивідуальні, групові та системні інтервенції та активно зміцнює агентність жінок. Водночас кейс підкреслює необхідність уваги до потенційних ризиків, таких як емоційне навантаження учасниць, можливе формування ієрархій у спільнотах та обмежена масштабованість практики в умовах національної системи соціального захисту.

Загалом результати дослідження підтверджують ефективність феміністської соціальної роботи в Україні як стратегії комплексної підтримки жінок, які живуть з ВІЛ, та трансформації соціальних практик і структур нерівності. Для досягнення стійких змін важливо інтегрувати феміністські підходи в державні програми соціального захисту, розробляти механізми емоційної підтримки учасниць та посилювати увагу до принципів рівності, солідарності та інтерсекційності у ширшому соціальному та політичному контексті.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на глибше осмислення ролі феміністичних підходів у трансформації соціальної роботи в Україні – від індивідуальної підтримки до змін на рівні політик. Важливо також вивчати, як досвід спільнот жінок, які живуть з ВІЛ, може надихати інші ініціативи у сфері прав людини, гендерної рівності та громадського активізму. Перспективним видається дослідження освітніх вимірів – як навчання фахівців може сприяти розвитку феміністично орієнтованої соціальної роботи.

ЛІТЕРАТУРА

Герасимчук, Н. (2023). *Аналіз бар'єрів у доступі до соціальних і медичних послуг для жінок, які живуть з ВІЛ та вразливі до ВІЛ в Україні: Аналітична записка*. <https://pw.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/ukr-1.pdf>

Гончаренко, О. (2020). Фахова підготовка майбутніх соціальних працівників до гендерно чутливої соціальної роботи. *Вісник післядипломної освіти: Педагогічні науки*, 12(41), 63-76. [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12\(41\)-63-76](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12(41)-63-76)

Кравченко О. & Войтовська, А. (2024). Формування гендерної компетентності у процесі підготовки майбутніх соціальних працівників. *Social Work and Education*, 11(1), 62–75. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.1.4>

Мороз, С. (2019). *Права жінок, які живуть з ВІЛ, в Україні: Дослідження на базі спільноти*. https://pw.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/report-pw_human-rights.pdf

Позитивні жінки (2020). *Особисті та соціальні аспекти життя і потреби ВІЛ-позитивних дівчат віком 14–18 років в Україні*. https://pw.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/zvit_hiv_girls_positive-women_ahf.pdf

Позитивні жінки (2023). *Акушерське насильство щодо ВІЛ-позитивних жінок в Україні*. <https://pw.org.ua/wp-content/uploads/2023/11/akusherske-nasylstvo-shhodo-vil-pozityvnyh-zhinok-v-ukrayini.pdf>

Позитивні жінки (2024). *Вплив війни на жінок, які живуть з ВІЛ, в Україні: дослідження під керівництвом спільноти*. https://pw.org.ua/wp-content/uploads/2024/07/vplyv-vijny-na-zhinok-yaki-zhyvut-z-vil-v-ukrayini_doslidzhennya-pid-kerivnyctvom-spilnoty.pdf

Позитивні жінки (2025). *Стратегічний план БО «Позитивні жінки» на 2025-2027 роки*. pw.org.ua/wp-content/uploads/2025/01/strategichnyj_plan_2025-2027_pzh.pdf

Семигіна, Т. & Столярик, О. (2025). *Нове обличчя соціальної роботи: Сучасні теорії та підходи*. Teadmus.

Семигіна, Т. & Ярошенко, А. (2024). Феміністична соціальна робота: дослідницький вимір. У кн.: Кравченко, О., ред. *Роль персоналії в історії професійної соціальної роботи* (с. 30-54). Компринт.

Семигіна, Т., Стрижак, О., Варига, В., & Харандюк І. (2025). *Соціальні послуги для жінок, які живуть з ВІЛ: огляд міжнародного та українського досвіду (Аналітична довідка)*. <https://pw.org.ua/wp-content/uploads/2025/07/analitychna-dovidka.pdf>

Чорноштан, С. (2024). Гендерна дискримінація та соціальна робота в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія*, 4, 53–58. <https://doi.org/10.32689/maur.psych.2024.4.10>

Ярошенко, А. О. (Ред.). (2017). *Особливості надання медичних та соціальних послуг для вразливих категорій населення з використанням гендерно-чутливого підходу: Навч. посіб. МБФ «Альянс громадського здоров'я»*.

Ярошенко, А., & Семигіна, Т. (2022). *Гендерна компетентність у соціальній роботі: Як інвестувати феміністичні погляди у гендерно трансформаційну практику*. Primedia e-Launch LLC.

Bernard, C. (2021). *Intersectionality for social workers: A practical introduction to theory and practice*. Routledge.

Carr, E. S. (2003). Rethinking empowerment theory using a feminist lens: The importance of process. *Affilia*, 18(1), 8–20. <https://doi.org/10.1177/0886109902239>

Collins, B. (1986). Defining feminist social work. *Social Work*, 31(3), 214–219. <https://doi.org/10.1093/sw/31.3.214>

Crenshaw, K. (1991). *Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color*. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241–1299. <https://www.jstor.org/stable/1229039>

Семигіна, Т. (2025). *Сприяючи змінам: дослідження в соціальній роботі*. Teadmus.

Davis, K., Dawson-Rose, C., Cusa, Y. P., Shumway, M., & Machtinger, E. (2021). Ending intimate partner violence among women living with HIV: How attachment and HIV stigma inform understanding and intervention. *Social work in health care*, 60(6-7), 543-560. <https://doi.org/10.1080/00981389.2021.1963026>

Dhaor, S. S. (2023). Lived experiences of internalized stigma among HIV-positive adults in Delhi, India. *Community Health Equity Research & Policy*, 43(3), 301-309. <https://doi.org/10.1177/0272684x211022580>

Dominelli, L. (2002a). *Anti-oppressive social work theory and practice*. Palgrave.

Dominelli, L. (2002b). *Feminist social work theory and practice*. Palgrave.

Dominelli, L. (2006). *Women and Community Action: Local and Global Perspectives*. Cambridge: Polity Press.

Dominelli, L., McLeod, E. (1989). *Feminist Social Work*. Macmillan

Frontline AIDS (2021). *Gender-transformative approaches to HIV: Good practice guide*. https://frontlineaids.org/wp-content/uploads/2021/11/Gender-transformative-approaches-GPG_Final.pdf

Hafford-Letchfield, T. (2022). Invisible women: critical perspectives on social work and gender in later life. In: *Rethinking Feminist Theories for Social Work Practice* (pp. 207-228). Springer International Publishing.

Kemp, S. P., & Brandwein, R. (2010). Feminisms and Social Work in the United States: An Intertwined History. *Affilia*, 25(4), 341-364. <https://doi.org/10.1177/0886109910384075>

Langan, M., & Day, L. (Eds.). (1992). *Women, oppression and social work: Issues in anti-discriminatory practice*. Routledge

NGORC (2023). *Capacities and needs of women's rights and women-led organizations in Ukraine*. https://www.vitalvoices.org/wp-content/uploads/2023/07/Report_Capacities-and-Needs-of-Women-Led-Organizations_English-Version.pdf

Pennell, J., & Ristock, J. L. (1999). Feminist Links, Postmodern Interruptions: Critical Pedagogy and Social Work. *Affilia*, 14(4), 460-481. <https://doi.org/10.1177/08861099922093752>

Phillips, R. (2022). *Practising feminism for social welfare: A global perspective*. Routledge.

Semigina, T., Yurochko, T., & Stopolyanska, Y. (2022). ‘Everyone is on their own and nobody needs us’: women ageing with HIV in Ukraine. In: M. Henrickson et al. (Eds.), *HIV, sex, and sexuality in later life* (pp. 46–63). Policy Press. <https://doi.org/10.56687/9781447361992-007>

Strelnyk, O., Yuzva, L., & Zlobina, T. (2025). *Local feminist perspectives as transformation levers for sustainable development in Ukraine in the context of ongoing defence (IDOS Discussion Paper 7/2025)*. German Institute of Development and Sustainability (IDOS). <https://doi.org/10.23661/idp7.2025>

UN Women. (2019). *In the words of Oksana Potapova: “We need radical transformation”*. <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2019/5/in-the-words-of-oksana-potapova>

WHO (2021). *Updated recommendations on service delivery for the treatment and care of people living with HIV*. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240023581>

WHO (2023). *Integrating psychosocial interventions and support into HIV services for adolescents and young adults.* <https://teampata.org/wp-content/uploads/2023/07/9789240071476-eng.pdf>

EMBODYING FEMINIST PRINCIPLES IN SOCIAL WORK: A CASE OF THE UKRAINIAN COMMUNITY OF WOMEN LIVING WITH HIV

Tetyana SEMIGINA, Doctor of Political Sciences, Professor, Professor at the Department of Social Pedagogy and Social Work Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 2, Sadova Str., Uman 20300, Ukraine, semigina.tv@gmail.com

Abstract. *This article explores the specifics of feminist social work in Ukraine through the example of the Charitable Organization “Positive Women.” The aim is to demonstrate how the practices of communities of women living with HIV embody key principles of feminist social work and contribute to addressing discrimination, stigma, and social inequality. The analysis focuses on the integration of individual, group, and systemic support, which enables not only assistance to individual women but also influence on social practices, policies, and regulatory frameworks.*

The theoretical section examines the foundational principles of feminist social work, gender-sensitive practice, and transformative approaches to social interventions, emphasizing the importance of intersectionality in addressing multiple dimensions of vulnerability among women living with HIV. The research methodology is based on a case study of the activities of “Positive Women,” utilizing content and document analysis of the organization’s official materials.

The article highlights organizational practices at the individual level (psychological and social support, raising awareness of rights), group level (creating communities of solidarity and leadership development), and systemic level (advocacy campaigns, educational initiatives, and community-led research informing policy development). Comparisons with other Ukrainian and international practices are provided, alongside key achievements, challenges, and potential risks for participants.

The findings indicate that feminist social work in the Ukrainian context effectively combines support, activism, and advocacy, fostering women’s agency and contributing to a more equitable social environment. The article contributes to understanding innovative approaches in social work and demonstrates the potential for adapting global feminist principles to the local context.

Keywords: *feminist social work, women, HIV, advocacy, intersectionality, Ukraine*

References

Herasymchuk, N. (2023). *Analiz bar’ieriv u dostupi do sotsialnykh i medychnykh posluh dlia zhinok, yaki zhyvut z VIL ta vrazlyvi do VIL v Ukraini: Analitychna zapyska* [Analysis of barriers in access to social and medical services for women living with HIV and vulnerable to HIV in Ukraine: Analytical note]. <https://pw.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/ukr-1.pdf> [in Ukrainian].

Honcharenko, O. (2020). *Fakhova pidhotovka maibutnix sotsialnykh pratsivnykiv do hender-chutlyvoi sotsialnoi roboty* [Professional training of future social workers for gender-sensitive social work]. *Visnyk pislidyplomnoi osvity: Pedahohichni nauky*, 12(41), 63-76. [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12\(41\)-63-76](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2020-12(41)-63-76) [in Ukrainian].

Kravchenko, O., & Voitovska, A. (2024). Formuvannya gendernoi kompetentnosti u protsesi pidhotovky maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv [Developing gender competence in the training of future social workers]. *Social Work and Education*, 11(1), 62–75. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.1.4> [in Ukrainian].

Moroz, S. (2019). *Prava zhinok, yaki zhivut z VIL, v Ukraini: Doslidzhennya na bazi spilnoty* [Women living with HIV in Ukraine: A community-based study]. https://pw.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/report-pw_human-rights.pdf [in Ukrainian].

Pozytyvni zhinky (2020). *Osobysti ta sotsialni aspekty zhyttia i potreby VIL-pozytyvnykh divchat vikom 14–18 rokov v Ukraini* [Personal and social aspects of life and needs of HIV-positive girls aged 14–18 in Ukraine]. https://pw.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/zvit_hiv_girls_positive-women_ahf.pdf [in Ukrainian].

Pozytyvni zhinky (2023). *Akusherske nasylstvo shhodo VIL-pozytyvnykh zhynok v Ukraini* [Obstetric violence against HIV-positive women in Ukraine]. <https://pw.org.ua/wp-content/uploads/2023/11/akusherske-nasylstvo-shhodo-vil-pozytyvnyh-zhinok-v-ukrayini.pdf> [in Ukrainian].

Pozytyvni zhinky (2024). *Vplyv vijny na zhynok, yaki zhivut z VIL, v Ukraini: doslidzhennya pid kerivnyctvom spilnoty* [Impact of war on women living with HIV in Ukraine: A community-led study]. https://pw.org.ua/wp-content/uploads/2024/07/vplyv-vijny-na-zhinok-yaki-zhyvut-z-vil-v-ukrayini_doslidzhennya-pid-kerivnyctvom-spilnoty.pdf [in Ukrainian].

Pozytyvni zhinky (2025). *Stratehichnyi plan BO “Pozytyvni zhinky” na 2025–2027 roky* [Strategic plan of the NGO “Positive Women” for 2025–2027]. https://pw.org.ua/wp-content/uploads/2025/01/strategichnyj_plan_2025-2027_pzh.pdf [in Ukrainian].

Semigina, T. & Stolyaryk, O. (2025). *Nove oblychchia sotsialnoi roboty: Suchasni teorii ta pidkhody* [The new face of social work: Contemporary theories and approaches]. Teadmus [in Ukrainian].

Semigina, T., & Yaroshenko, A. (2024). Feministychna sotsialna robota: Doslidnytskyi vymir [Feminist social work: A research dimension]. In: O. Kravchenko (Ed.), *Rol personaliyi v istorii profesiinoi sotsialnoi roboty* (pp. 30–54). Komprint [in Ukrainian].

Semigina, T., Stryzhak, O., Varyha, V., & Kharandiuk, I. (2025). *Sotsialni posluhy dlia zhinok, yaki zhivut z VIL: Ohliad mizhnarodnoho ta ukraïnskoho dosvidu* [Social services for women living with HIV: Review of international and Ukrainian experience (Analytical note)]. <https://pw.org.ua/wp-content/uploads/2025/07/analytychna-dovidka.pdf> [in Ukrainian].

Chornoshtan, Ye. (2024). *Henderna dyskryminatsiia ta sotsialna robota v Ukraini* [Gender discrimination and social work in Ukraine]. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Psykholohiia*, 4, 53–58. <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2024.4.10> [in Ukrainian]

Yaroshenko, A. O. (Ed.) (2017). *Osoblyvosti nadання medychnykh ta sotsialnykh posluh dlia vrazlyvykh katehoriï naselennia z vykorystanniam henderno-chutlyvoho pidkhodu: Navch. posib.* [Features of providing medical and social services for vulnerable population groups using a gender-sensitive approach: Textbook]. MBF «Alians hromadskoho zdorovia» [in Ukrainian].

Yaroshenko, A., & Semigina, T. (2022). *Henderna kompetentnist u sotsialnii roboti: Yak investuvaty feministychni pohliady u henderno-transformatsiinu praktyku* [Gender competence in social work: How to invest feminist perspectives in gender-transformative practice]. Primedia e-Launch LLC [in Ukrainian].

Bernard, C. (2021). *Intersectionality for social workers: A practical introduction to theory and practice*. Routledge.

Carr, E. S. (2003). *Rethinking empowerment theory using a feminist lens: The*

- importance of process. *Affilia*, 18(1), 8–20. <https://doi.org/10.1177/0886109902239>
- Collins, B. (1986). Defining feminist social work. *Social Work*, 31(3), 214–219. <https://doi.org/10.1093/sw/31.3.214>
- Crenshaw, K. (1991). *Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color*. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241–1299. <https://www.jstor.org/stable/1229039>
- Semigina, T. (2025). Promoting Change: Research in Social Work. Teadmus. [in Ukrainian].
- Davis, K., Dawson-Rose, C., Cuca, Y. P., Shumway, M., & Machtinger, E. (2021). Ending intimate partner violence among women living with HIV: How attachment and HIV stigma inform understanding and intervention. *Social work in health care*, 60(6-7), 543-560. <https://doi.org/10.1080/00981389.2021.1963026>
- Dhaor, S. S. (2023). Lived experiences of internalized stigma among HIV-positive adults in Delhi, India. *Community Health Equity Research & Policy*, 43(3), 301-309. <https://doi.org/10.1177/0272684x211022580>
- Dominelli, L. (2002a). *Anti-oppressive social work theory and practice*. Palgrave.
- Dominelli, L. (2002b). *Feminist social work theory and practice*. Palgrave.
- Dominelli, L. (2006). *Women and Community Action: Local and Global Perspectives*. Cambridge: Polity Press.
- Dominelli, L., McLeod, E. (1989). *Feminist Social Work*. Macmillan
- Frontline AIDS (2021). *Gender-transformative approaches to HIV: Good practice guide*. https://frontlineaids.org/wp-content/uploads/2021/11/Gender-transformative-approaches-GPG_Final.pdf
- Hafford-Letchfield, T. (2022). Invisible women: critical perspectives on social work and gender in later life. In: *Rethinking Feminist Theories for Social Work Practice* (pp. 207-228). Springer International Publishing.
- Kemp, S. P., & Brandwein, R. (2010). Feminisms and Social Work in the United States: An Intertwined History. *Affilia*, 25(4), 341-364. <https://doi.org/10.1177/0886109910384075>
- Langan, M., & Day, L. (Eds.). (1992). *Women, oppression and social work: Issues in anti-discriminatory practice*. Routledge
- NGORC (2023). *Capacities and needs of women's rights and women-led organizations in Ukraine*. https://www.vitalvoices.org/wp-content/uploads/2023/07/Report_Capacities-and-Needs-of-Women-Led-Organizations_English-Version.pdf
- Pennell, J., & Ristock, J. L. (1999). Feminist Links, Postmodern Interruptions: Critical Pedagogy and Social Work. *Affilia*, 14(4), 460-481. <https://doi.org/10.1177/08861099922093752>
- Phillips, R. (2022). *Practising feminism for social welfare: A global perspective*. Routledge.
- Semigina, T., Yurochko, T., & Stopolyanska, Y. (2022). 'Everyone is on their own and nobody needs us': women ageing with HIV in Ukraine. In: M. Henrickson et al. (Eds.), *HIV, sex, and sexuality in later life* (pp. 46–63). Policy Press. <https://doi.org/10.56687/9781447361992-007>
- Strelnyk, O., Yuzva, L., & Zlobina, T. (2025). *Local feminist perspectives as transformation levers for sustainable development in Ukraine in the context of ongoing defence (IDOS Discussion Paper 7/2025)*. German Institute of Development and Sustainability (IDOS). <https://doi.org/10.23661/idp7.2025>

UN Women. (2019). *In the words of Oksana Potapova: "We need radical transformation"*. <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2019/5/in-the-words-of-oksana-potapova>

WHO (2021). *Updated recommendations on service delivery for the treatment and care of people living with HIV*. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240023581>

WHO (2023). *Integrating psychosocial interventions and support into HIV services for adolescents and young adults*. <https://teampata.org/wp-content/uploads/2023/07/9789240071476-eng.pdf>

Article history:

Received: September 15, 2025

1st Revision: October 23, 2025

Accepted: December 30, 2025